

УДК 17.026:37.035.91:378.663-057.4

**МОТИВАЦІЯ ДО ЛІДЕРСТВА ЯК ВАЖЛИВА ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ
ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ**

Р.В.Сопівник

Анотація. Обґрунтовано структуру мотивації студентів аграрних ВНЗ до лідерств, виокремлено основні потреби, які лежать в основі цього виду мотивації.

Ключові слова: лідер, лідерство, мотивація до лідерства, мотив, потреба.

Аннотация. Раскрыта структура мотивации студентов аграрных вузов к лидерству; выделены основные потребности, которые лежат в основе этого вида мотивации.

Ключевые слова: лидер, лидерство, мотивация к лидерству, мотив, потребность.

Summary. Grounded structure motivation of students of agricultural universities to the development of leadership qualities. The results of a survey of students of agricultural universities, to motivate them to lead. Singled basic needs that underlie the motivation of students to leadership. Stages motivation of students to the development of leadership qualities.

Keywords: leader, leadership, motivation to lead, motive, need

Постановка проблеми у загальному вигляді. Люди, які утвердились в ролі лідерів, відзначались винятковими результатами у сфері своєї діяльності, завоювали визнання, престиж і психологічну перевагу у спільноті, як правило, відрізнялись від інших сильно вираженим устремлінням до першості, відповідною структурою потребово-мотиваційної компоненти своєї особистості. Це цілком природно, адже лідерство не «дають», його виборюють і «беруть». Тому у процесі підготовки майбутніх фахівців АПК як лідерів, педагогічний супровід повинен зосереджувати зусилля на формуванні у студентів відповідних мотивів. А відтак науково-педагогічні працівники і наставники мають забезпечити

актуалізацію певного набору потреб, що лежать в основі мотиву до лідерства, викликати у молоді не лише стан внутрішнього напруження щодо бажання завоювати чільні позиції у навчальній, науковій, громадській чи у майбутній професійній діяльності, а й сприяти виробленню відповідного наміру, у якому чітко означена ціль поєднується із правильною програмою дій її поступового досягнення.

Мотивація до лідерства має процесуальний і динамічний характер. Мотив не може бути сформованим раз і назавжди, його сила змінюється впродовж навчання: від зростання – до згасання, що і обумовлює поведінку. Уже студенти першого курсу відрізняються один від одного гетерогенністю мотивації до лідерства. Проте у кожного із них існують усвідомлювані чи ще не усвідомлені потреби у самоствердженні і самореалізації, повазі і престижі, соціальному схваленні, досягненнях. Тому ефективність формування лідерських якостей залежить від своєчасності мотивації до лідерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотиваційна сфера особистості досліджувалась як зарубіжними (А.Маслоу, К.Альдерфер) [1], так і радянськими (Д.Узнадзе, А. Файзуллаєв, Л.Божович та ін.) [2-4] та українськими дослідниками (О.Поліванова, Є.Павлютенков та ін.) [5, 6]. Але найбільш ґрунтовно, на нашу думку, проблема мотивації та мотивів розкрита у праці Є. Ільїна «Мотивація і мотиви» [7]. Проблема формування позитивної мотивації учнів до виховання лідерських якостей висвітлена у праці Д.Алфімова [8].

Мета статті 1) обґрунтувати структуру мотивації студентів аграрних ВНЗ до лідерства; 2) висвітлити результати опитування студентів аграрних ВНЗ, щодо їх мотивації; 3) визначити основні потреби, які лежать в основі мотивації студентів до лідерства; 4) обґрунтувати етапи мотивації студентів до формування лідерських якостей.

Виклад основного матеріалу. Мотивація – система мотивів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотив – це спонукальна причина дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії). Основою ж мотиву діяльності людини є її потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб, первинних і вторинних, у людини виникають певні спонуки до дії, завдяки яким ці потреби задовольняються [9, С.217].

До структури мотивації Є.Ільїн відносить нужду, потреби, «внутрішній фільтр» і наміри особистості. Нужда – це відсутність або нестача чогось. Вона викликає у людини стан внутрішньої напруги, дискомфорту, якого людина хоче позбутись відновивши баланс, або гомеостаз [7, С. 21]. Нужда не усвідомлюється, потреба ж розуміється як відображення у свідомості нужди (бажаності чогось-небудь у даний момент), що переживається як внутрішнє напруження (потребуючий стан) і спонукає психічну активність, пов'язану із цілепокладанням [7, С.38]. У структурі мотиву важливе місце належить наміру. Намір виникає на базі потреби, яка не може бути задоволеною прямо і потребує цілого ряду проміжних ланок, що не мають власної спонукальної сили. Намір формується тоді, коли ціль діяльності віддалена, а її досягнення відтерміноване. Намір є результатом впливу потреби з одного боку і інтелектуальної активності – з іншого. Тому намір передбачає інтелектуальну сторону прийняття рішення [7, С.59].

Отже, мотив має свої межі, він розпочинається із виникнення потреби особистості і закінчується виникненням наміру і спонуки досягнути цілі, якщо ця ціль необхідна людині. Між цими двома психологічними феноменами іде мотиваційний процес, в якому актуалізуються психологічні утворення, що забезпечують обґрунтований вибір предмета і способу задоволення потреби. Отже, мотивація – це процес формування мотиву, а мотив – це продукт цього процесу. Слід враховувати, що прийняття соціально зрілою людиною рішення стосовно здійснення вчинку протікає в умовах постійного тиску моральних норм і принципів, реалізується із урахуванням її можливостей (знань, умінь, якостей). Як відзначає С.Рубінштейн: «наявність мотивів діяльності, що виходять за рамки прямих цілей діяльності, у людини як соціальної істоти, є неминучими і правомірними... Тому у людини, як правило, у діяльність вплітається соціальний мотив – стремління виконати свої обов'язки, а також проявити себе, заслужити суспільне визнання» [10, С.467].

Ми розглядаємо мотив до лідерства в АПК як вторинний, або соціальний мотив чи квазімотив. Хоч первинні, базальні або біологічні потреби можуть частково детермінувати його формування, але визначальною є його соціальна сутність. Тому поведінка студента із сформованим мотивом до лідерства матиме не біологічну, а психологічну природу. Вона не спирається на актуальні потреби даного моменту (досита поїсти, довго поспати, отримати яскраві незабутні враження від порожніх розваг беззмістовного відпочинку, робити те, що не пов'язане із розвитком професійної компетентності і особистісних якостей). Перша модель поведінки наповнює радістю і задоволенням життя людини в сучасному, друга – вимагає від людини поступитися сучасним, відмовитися від задоволення актуальної потреби, робити зусилля над собою заради досягнення цілі, яка не визначається станом суб'єкта у даний момент. Тому, як вважає Є.Чхартишвілі, перша поведінка є задоволенням хвилильних потреб і

направляється імпульсом нужди, друга – направляється самою людиною і визначається як «я повинен...», а не «я хочу ...». Тобто молода людина, вмотивована до лідерства в АПК, вже у студентські роки буде сумлінно працювати під час занять, демонструвати зацікавленість предметом, читати додаткову фахову і розвиваючу літературу, у тому числі ту, яка розкриває сутність понять «лідер» і «лідерство», виконувати громадські доручення колективу, включатись у діяльність органів самоврядування, вести здоровий спосіб життя, займатись самоосвітою, саморозвитком і самовихованням. Опитування свідчить, що студентська молодь аграрних ВНЗ у своїй більшості усвідомлює, що лідерство – це не тільки можливість самореалізації, але в першу чергу важка праця. Результати вивчення поглядів респондентів щодо спонукальних мотивів та оцінки лідерства подано на Рис. 1

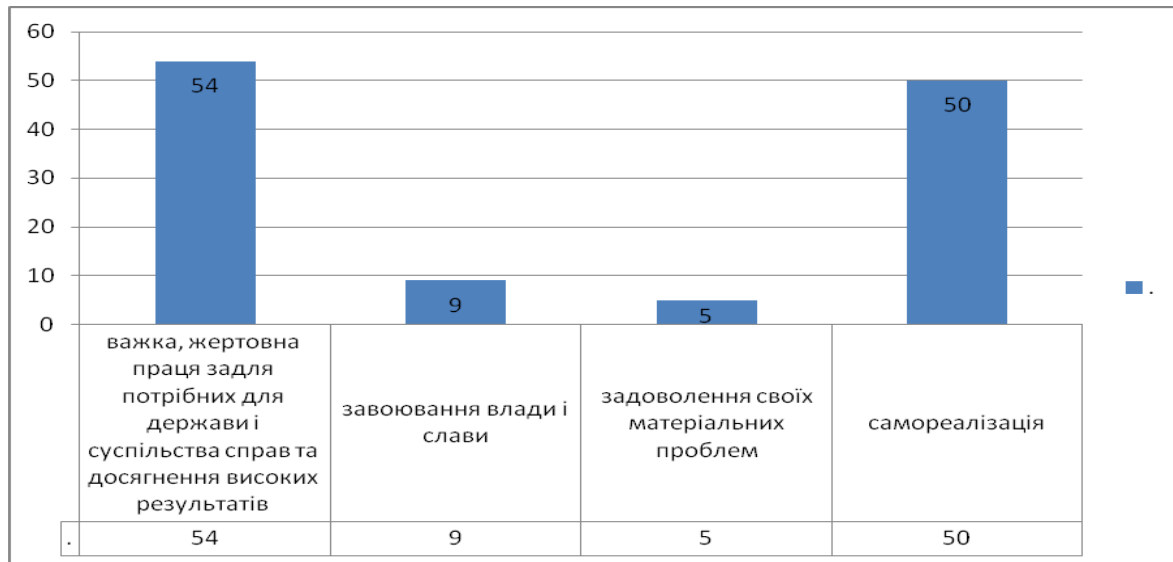

Рис. 1. Розуміння сутності лідерства студентами аграрних ВНЗ

Оскільки в основі формування мотиву студентів до лідерства в АПК лежить потреба, то вважаємо за доцільне виокремити найважливіші із них, зокрема потреби:

в досягненнях – це стан внутрішньої напруги, який виникає у свідомості студента у зв'язку із його націленням на високі показники у сфері обраної діяльності, її результативність і ефективність, бажання людини виконувати свою роботу краще, якісніше аніж це було до неї, перевершувати інших;

в афіліації – характеризується прагненням бути посеред людей, взаємодіяти, зближатись з ними, будувати теплі емоційно-значимі відносини, отримувати від інших схвальну оцінку своєї діяльності;

у самореалізації – виявляється у прагненні людини найповніше використовувати свої знання, здібності і навички, розкрити свій потенціал, у повному обсязі застосовувати свої здібності;

у владі і домінуванні – це бажання людини впливати на поведінку інших, контролювати їхні дії, брати участь у прийнятті управлінських рішень, нести відповідальність за них;

у творчості – це бажання людини діяти неординарно, нетрадиційно, нешаблонно, кінцевим результатом чого буде продукування нової якості, націленість людини на діяльність, продуктом якої є нова якість;

у статусі і престижі – це бажання людини завоювати високе положення в соціальній ієрархії, і при цьому користуватись авторитетом та визнанням оточуючих;

у суспільно-значимій діяльності – це прагнення людини до праці, що спрямоване на задоволення соціальних цілей, реалізується у руслі державних інтересів та гуманістичних цінностей.

Нами було опитано студентів аграрних ВНЗ анкетування, з метою вивчення їх думок щодо потреби у досягненнях. Результати опитування свідчать про те, що більшість респондентів (81%) відчуває потребу у самореалізації та досягненні високих результатів у майбутній професійній діяльності, і тільки у 4% така потреба відсутня, а 15% – не задумувалися над цим.

У розрізі виховання лідерських якостей студентів потребу слід трактувати як стан внутрішньої напруги, дискомфорту, який може виникнути в ході порівняння студентом «Я-реального» і «Я – ідеального».

У теорії самоактуалізації А.Маслоу йдеться про ієрархію потреб, які домінують на різних етапах онтогенезу та задовольняються від найнижчих (фізіологічних) до найвищих (поваги, визнання, самоактуалізації) [1, С.51, 60, 68]. Студентський вік якраз і є синзитивним періодом для задоволення потреби у самореалізації.

Зазначимо, що на початковому етапі мотивації студентів до формування лідерських якостей необхідно культивувати особистісно-орієнтовані та індивідуальні підходи, що передбачають здійснення педагогом діагностичних процедур стосовно особистості кожного студента з метою вивчення його мотиваційної сфери, рівня розвитку лідерських якостей, ставлення до сільсько-господарської праці тощо. На основі результатів дослідження індивідуальних особливостей вихованців реалізуються педагогічні впливи і забезпечується адекватний супровід процесу розкриття лідерського потенціалу студентів.

Другий етап передбачає застосування комплексу форм, методів та прийомів, які підживлюють мотивацію студентства до лідерства. Серед них особливе значення мають вербальні методи, такі як: бесіда, розповідь, інформування студентів. При цьому слід передати студентам ідею про взаємозв'язок між особистісними якостями і лідерством. Тобто студенти повинні усвідомити, що задоволення потреб, пов'язаних із лідерством, може відбутися за умов формування і самовиховання визначених якостей.

На наступному етапі мотивації студентів до лідерства необхідно наводити приклади з життя успішних людей, аналізувати їх біографії, виділяти якості, що сприяли сходженню до лідерства. Для цього можна застосовувати такі форми і методи роботи, як зустрічі з відомими постатями нашого часу, читання додаткової літератури (біографії знаменитих, історичних, політичних діячів, передовиків і організаторів агропромислового виробництва), презентації органів студентського самоврядування, молодіжних громадських організацій, клубів за інтересами, спортивних секцій, колективів художньої самодіяльності. Науково-педагогічні працівники, наставники академічних груп і активісти студентського руху на цьому етапі є головними суб'єктами впливу. Вони зосереджують увагу студентів і доносять у доступній для них, художньо-образній формі, підсилену позитивними емоціями інформацію про досягненнях провідних функціонерів університетського громадського життя, гучні перемоги спортсменів, творчі успіхи молодих митців, чим спонукають адресатів впливу до високих досягнень, самоактуалізації та самовиховання відповідних якостей на основі сприйняття конкретних прикладів, викликають бажання у кожного розкрити лідерський потенціал шляхом включення у різні форми діяльності (студентське самоврядування, молодіжні громадські організації, командні види спорту, клуби за інтересами, наукові гуртки тощо).

Значну роль у процесі мотивації студентів до формування лідерських якостей відіграють науково-педагогічні і педагогічні працівники. Вони, проводячи лекції, семінарські і практичні заняття із відповідних дисциплін, застосовують методи пояснення, прикладу, розповіді, переконання, наголошуючи студентам на важливості оволодіння професійними і гуманітарними знаннями, практичними вміннями і навичками для утвердження в ролі лідерів у майбутній професійній діяльності.

На перших етапах мотивація до лідерства може мати зовнішній характер, потребувати підтримки педагогічною вимогою, порадою, моральним чи матеріальним заохоченням. Згодом, з включенням студентів у різні види соціально-значимої діяльності з позиції ведучих осіб, керівників громадських проєктів і організаторів, мотив до лідерства стає звичкою, інтеріоризованою внутрішньою потребою, що запускає весь мотиваційний процес, пов'язаний із її задоволенням, включаючи намір з чіткою програмою дій.

На цьому етапі слід формувати не тільки мотивацію до лідерства, а й мотиви розуміння призначення професії (уявлення про мету професії, формування інтересу до професії, емоційного ставлення до виду діяльності), мотиви професійної діяльності (потреби особистості, які актуалізуються під час взаємодії із професією – мотиви саморозкриття і самоствердження, матеріальні потреби, особливості звичок і якості людини).

Важливими для формування лідерських якостей є мотиви навчально-пізнавальної діяльності, які можуть підсилюватись шляхом викладання різних дисциплін, використовуючи цікавий матеріал, що подається образно і впливає на емоційну сферу особистості.

Висновки. Отже, мотив до лідерства в АПК – це складне психологічне утворення, що включає низку потреб людини, таких як потреба в самореалізації, афіліації, високих досягненнях, владі над іншими і домінуванні, творчості, статусі і престижі, та наміри їх задоволення з наявністю у свідомості ідеальної, прийнятної, з точки зору суб'єкта («внутрішній фільтр»), програми дій і вчинків, що будуть спрямовані на досягнення очікуваного результату, набуття професійних знань через навчання, учіння, самоосвіту, формування лідерських якостей, затребуваних агропромисловою галуззю, у тому числі шляхом самовиховання і саморозвитку.

Основними етапами мотивації до лідерства та виховання лідерських якостей студентів є: вивчення мотиваційної сфери особистості студента та рівня сформованості лідерських якостей; актуалізація потреб, пов'язаних із лідерством; сприяння усвідомленню студентами взаємозв'язку між лідерством як груповим явищем і особистісними якостями; усвідомлення потреби у формуванні і самовихованні

визначеного набору лідерських якостей.

Виходячи із вищезазначеного, мотивацію до лідерства розглядаємо як педагогічну умову, що спонукає студента до самовиховання, самоосвіти і саморозвитку, відповідного набору якостей, необхідних фахівцю для самоствердження у статусі лідера в агропромисловій галузі.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є обґрунтування інших педагогічних умов, які сприяють формуванню лідерських якостей студентів аграрних ВНЗ.

Література

1. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-изд. / Пер. с англ. / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2012. – 352 с.
2. Узнадзе Д. Н. Психологические мотивы поведения человека. / Д. Н. Узнадзе. – М., 1966. – 452 с.
3. Файзуллаев А.А. Мотивационная саморегуляция личности. / А. А. Файзуллаев. – Ташкент: ФАН, 1987. – 134 с.
4. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович. – М. : Педагогика, 1972. – 351 с.
5. Поліванова О. Є. Особливості взаємозв'язку мотиваційної сфери особистості та процесу запам'ятовування [Текст] : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Поліванова Олена Євгенівна ; Університет внутрішніх справ. – Х., 1997. – 24 с
6. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии / Под. ред. Б.А.Федоришина. – Киев, 1980. – 143 с.
7. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.
8. Алфімов Д.В. Формування позитивної мотивації учнів до виховання лідерських якостей / Д. В. Алфімов // Освіта Донбасу. – №1 (144) 2011.
9. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2012. – 713 с.